

דף שבועי

בס"ד

פרשת כי תבוא, תשפ"ג, מספר 1535

מרובה מידה טובה שבברכות על מידת פורענות שבקללות

ארי גייגר

עולה מכך, שהמציאות המתוארת בקללות היא תמונת ראי לזו שנוצרת מסך כל הברכות: מצד אחד – בריאות הגוף והנפש, עוצמה צבאית, כלכלה משגשגת ועליונות על העמים השכנים. ומצד שני – בריאות רעועה, חולשה צבאית, שפל כלכלי ונחיתות בתחום הגיאופוליטי.

אולם בתוך ים הברכות והקללות יש ברכה אחת שלא ניתן למצוא לה קללה מקבילה:

‘קִימְךָ ה' לֹא לְעַם קְדוֹשׁ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ כִּי תִשְׁמַר אֶת מִצְוֹת ה' אֱ-לֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָּיו. וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עֲלֶיךָ וַיֵּרְאוּ מִמֶּךָ (כח:ט-י).

אומנם, המילים האחרונות של פס' י' קשורות במידה מסוימת לתחום של יחסי הכוחות בין ישראל לעמים. אולם זו רק תוצאה של הנושא העיקרי שעליו מדובר בפסוקים האלה – עובדת היותו של עם ישראל עם קדוש לה', ששם ה' נקרא עליו. בכל הפרק הארוך לא נוכל למצוא את הקללה ההופכית, שאומרת שה' יהפוך את עם ישראל לעם מחולל או יסיר ח"ו את שמו מעליו.

כדי לעמוד על פשר הדבר יש להבין תחילה את תוכנה של הברכה. קריאה ראשונית שלה מעלה קושי גדול: ברגיל, מי שנדרש לדאוג לקדושתו של עם ישראל הוא עם ישראל עצמו, לא ה'. כך עולה מהפתיחה המפורסמת של פרשת קדושים ("דְּבַר אֵל כָּל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדוֹשִׁים תְּהִיּוּ", וי' יט:ב). רמת הקדושה של עם ישראל תלויה במידה שבה הוא מקיים את המצוות. ה' אינו יכול לדאוג לך, שכן "הכל בידי שמיים חוץ מיראת שמיים".¹

ועוד יש לשאול, כיצד ייתכן שרק בעתיד יקים ה' אותנו להיות לו לעם קדוש, והרי בחירת ישראל נעשתה כבר בעבר, ביציאת מצרים ובמעמד הר סיני? אם כן, כיצד ייתכן שה' הוא זה שיקים לו את עם ישראל לעם קדוש?²

רד"צ הופמן מסביר שההבטחה הזאת משמעה שה' יראה לכל העמים שעם ישראל הוא עמו הקדוש. אולם הוא אינו מבאר כיצד ה' יראה זאת ולשם מה. ייתכן שהדברים קשורים למה שנאמר בפרשת ואתחנן: "רְאֵה

בפרשתנו משה מתחיל את נאום הברית, שבו הוא מציג בפני עם ישראל את התנאים של הברית הנצחית בין עם ישראל לה'. את המקום הרב ביותר בחלק הזה של הפרשה תופסות הברכות והקללות, שיבואו על עם ישראל אם ישמור את הברית או אם חלילה יפר אותה. בתחילתן של הברכות והקללות בולטת ההקבלה הניגודית ביניהן:

הברכות (דב' כ"ח)	הקללות (דב' כ"ח)
(ג) בְּרוּךְ אַתָּה בְּעִיר וּבְרוּךְ אַתָּה בְּשָׂדֶה	(טז) אָרוּר אַתָּה בְּעִיר וְאָרוּר אַתָּה בְּשָׂדֶה
(ד) בְּרוּךְ פְּרִי בִטְנֶךָ וּפְרִי אֲדָמְתֶךָ וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ שֶׁגֶר אֲלֶפֶיךָ וְעִשְׂתֹּרֹת צֹאנֶךָ	(יח) אָרוּר פְּרִי בִטְנֶךָ וּפְרִי אֲדָמְתֶךָ שֶׁגֶר אֲלֶפֶיךָ וְעִשְׂתֹּרֹת צֹאנֶךָ
(ה) בְּרוּךְ טְנָאֶךָ וּמִשְׁאֲרֶתֶךָ	(יז) אָרוּר טְנָאֶךָ וּמִשְׁאֲרֶתֶךָ
(ו) בְּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ	(יט) אָרוּר אַתָּה בְּבֹאֶךָ וְאָרוּר אַתָּה בְּצֵאתֶךָ

בהמשך התמונה משתנה, וההקבלה ברורה פחות. ההבדל הבולט ביותר בין הברכות לקללות הוא באורכן. בעוד שהברכות כתובות לאורך 14 פסוקים (א-יד), אורכן של הקללות הוא 58 פסוקים (טו-סח). אולם, אם ננסה למיין את הברכות והקללות לתחומים שאליהם הן קשורות נגלה, שלמרות ההבדל הגדול בין אורכם של שני החלקים, מידת פורענות אינה מרובה על מידה טובה. אם נניח בצד את הברכות והקללות הכלליות (לדוגמה: "וְהִפְלֵא ה' אֶת מַכְתָּךְ וְאֶת מְכֹת זָרְעֶךָ מְכֹת גְּדֹלֹת וְנֶאֱמָנוֹת וְחַלִּים רָעִים וְנֶאֱמָנִים", דב' כח:נט), נמצא שאלה שיש להן תוכן ספציפי קשורות כולן לשלושה תחומים:

1. הקיום הפיזי (ביטחון ובריאות): בברכות – דב' כח:ז, יא; בקללות – שם:כא-כב, כה-כח, ל, לב, לד-לו, מא, מח-נז, סב-סז.
2. כלכלה: בברכות – שם:ד, ה, ח, יב; בקללות – שם:יז-יח, כ, כג-כד, כט, לא, לג, לח-מ, מב.
3. יחסי הכוחות בין עם ישראל לאומות העולם: בברכות – שם:א, ז, י, יב-יג; בקללות – שם:כה, לא-לג, מג-מד, מח.

1 בבלי, ברכות לג ע"ב.

2 שאלה זו מתעוררת גם ביחס לבקשה שאנו אומרים בתפילת העמידה של שבתות וחגים – "קדשנו במצוותיך". גם שם אנחנו מבקשים מה' דבר שלכאורה מוטל עלינו ותלוי בנו.

* ד"ר ארי גייגר, מרצה במחלקה להיסטוריה כללית באוניברסיטת בר-אילן ובחוג לתנ"ך במכללת שאנן.

ויקרא. גם שם הברכות והקללות קשורות לשלושת התחומים שחוזרים בפרשתנו. אולם ביחס לתחום הנוסף (המשך קיום הברית בין עם ישראל לה) קיים הבדל. כאמור, אצלנו הוא מופיע רק בברכות, אבל שם הוא מוזכר גם בקללות – לא כקללה אלא דווקא כברכה שתמתיק את מרירות הקללות:

וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאָף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאָף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֲזַכֵּר וְהָאָרֶץ אֲזַכֵּר... וְאָף גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתֵם בְּאֶרֶץ אֲרִיִּי לֹא מְאֻסָּתִים וְלֹא גְעֻלְתִּים לְכַלְתֵּם לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתְּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. וְזָכַרְתִּי לְהֵם בְּרִית רֵאשִׁימִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אִתְּם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לְהִיּוֹת לְהֵם לֹא-לֵהֵם אֲנִי ה' (וי' כו: מב, מד-מה).

נמצאנו למדים, שגם אם מספר הפסוקים יוצר את הרושם שהקללות ששמעו ישראל היו מרובות מהברכות, אם ממצים את הקללות והברכות הפרטיות לכותרות כלליות מגלים את ההפך – "מרובה מידה טובה ממידת פורענות"⁵ בנקודה הבאה: אם נלך בדרך ה' ונשמור את בריתו – הוא יקיים אותה ויחדש אותה פעם אחר פעם. אם נפר את בריתו ונמרוד בו – הוא יביא עלינו ייסורים קשים אך לא יבטל את הברית ולא יחליף אותנו בעם אחר.

נמצא שההבדל באורכם של הטקסטים של הברכות והקללות מעיד רק על כך שהקללות מפורטות יותר מהברכות, אך אין להסיק מכך שהן מרובות מהברכות או בעלות עוצמה גדולה יותר.⁶ הדבר דומה לשני אנשים שנשאלים מה שלומם או איך עבר עליהם היום. הראשון עונה: "היה לי יום נפלא". ואילו השני מספר "היום שלי היה נורא ואיום", וגם ממשיך בתיאור מפורט של כל התקלות והקשיים שהיום הזה זימן לו. לא ניתן להסיק בהכרח שעוצמת הקושי שחוה השני הייתה גדולה מעוצמת השמחה והתענוג שחוה הראשון באותו יום. ההבדל בין שני התיאורים יכול לנבוע מגורמים אחרים. פרשנים שונים ניסו להסביר מדוע החלק של הקללות ארוך בהרבה מהחלק של הברכות,⁷ אולם על כך יש להרחיב בהזדמנות אחרת.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

5 בבלי, סנהדרין ק ע"ב.
 6 כך טוען ראב"ע על ויקרא כו:יג.
 7 על כך ראו שרון רימון, "מרובה מידה טובה על מידת פורענות", אתר תורת הר עציון.
<https://etzion.org.il/he/tanakh/torah/sefer-vayikra/parashat-bechukotai/bechukotai-measure-good-and-bad>
 ראו עוד: אלחנן סמט, "הברכות והקללות – המבנה ומשמעותו", בתוך: הנ"ל, עיונים בפרשות השבוע, סדרה שלישית, תל-אביב תשע"ג – תשע"ה, עמ' 146-167.

למדתי אֶתְכֶם חֻקִים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוִּי ה' אֱלֹהֵי... וּשְׁמַרְתֶּם וְעִשִׂיתֶם כִּי הוּא תְכַמְתֶּם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עִם חֻקִּים וְנִבְּוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה" (דב' ד:ו). יש להבין שגם אם עם ישראל נמצא ברום המעלה מבחינה רוחנית ומקיים בארץ ישראל ממלכה שהיא מופת מוסרי לעולם, עדיין נדרשת עזרה של ה' כדי שהדבר יתפרסם בקרב הגויים. הדבר נכון בוודאי בזמנים שבהם ערוצי התקשורת בעולם לא היו מפותחים, אך גם בעידן הכפר הגלובלי אין זה מובן מאליו שאומות העולם, ששטופות ומורגלות בתרבות שלהן, יבחינו באור הגדול שקיים בתורה היוצאת מציון.

גם רש"י הירש מדבר על הפצת הבשורה הפלאית בקרב העמים, על עם שלם שמקיים את רצון ה' במישור הפרטי ואף הציבורי. זאת על בסיס חלקו השני של הפסוק ("וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שָׁם ה' נִקְרָא עֲלֵיךְ", דב' כח:י). אך אם לדעת רד"צ הופמן זוהי הבטחה שונה, נוספת, על ההבטחה להצלחה כלכלית וביטחונות של עם ישראל, לדעת רש"י הירש בפסוק הזה מתחילתו ועד סופו יש רק הבטחה אחת: ה' יקים אותנו לו לעם קדוש, נבדל, כדי להיות מופת מוסרי לעולם. אם נקיים ייעוד זה – ייראו כל עמי הארץ ששם ה' נקרא עלינו. ועדיין עומדת בעינה השאלה ששאלנו לעיל: מה פשר ההבטחה העתידית הזאת אם את הייעוד הזה קיבלנו כבר מזמן, בהר סיני?

נראה שיש לפרש את הפועל "יקים" לא במשמעות הרגילה של הקמה (מהשורש ק.ו.מ.) אלא במשמעות של המשך הקיום של הדבר (מהשורש ק.י.מ.). כך מסבירים חלק מהמפרשים את הפועל הזה בקללה שמופיעה בפרשתנו, מתוך מעמד הברית שנערך סמוך לשכם: "אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יִקֵּים אֶת דְּבַר הַתּוֹרָה הַזֹּאת לְעֹשֵׂוֹת אוֹתָם" (דב' כז:כו). לדעת רמב"ן –

הקבלה הזאת – שיודה במצוות בלבד ויהיו בעיניו אמת, ויאמין שהעושה אותן יהיה לו שכר, והעובר עליהן יענש... כטעם: "קִיְמוּ וְקַבְּלוּ הַיְהוּדִים עֲלֵיהֶם" (אס' ט:כז).

אם כך, משמעותה של הברכה הזאת היא המשך קיום הברית בין ה' לישראל לעד ולעולמי עולמים, גם במציאות הקשה ביותר שבה עם ישראל יחטא ויסבול עונש קשה וארוך. גם אז הוא עדיין יהיה עמו של ה' וגם אז הוא ידרש למלא את השליחות שה' הטיל עליו בעולם. הרעיון הזה אינו מובן מאליו. רבים טעו בקשר אליו בחושבם שחורבן בית המקדש ויציאת עם ישראל לגלות היו סימנים לביטולה של ברית סיני ושל הקשר המיוחד בין עם ישראל לה'. טעות זו רווחה בקרב היהודים שגלו לבבל.³ בכך היו בטוחים גם הנוצרים, שביססו את אמונתם על המציאות ההיסטורית שהוכיחה לכאורה שה' זנח את עמו,⁴ ואף יהודים שהתייאשו מאורך הגלות השתכנעו שהנוצרים צודקים.

כעת מובן מדוע לברכה הזו אין מקבילה בקללות. שהרי את ההיפך ממנה – נטישת עם ישראל – ה' לא יעשה. תובנה זו בולטת אף יותר בקללות שבסוף ספר

3 ראו יחזקאל כ:לב-לח ומדרש חז"ל בבבלי, סנהדרין קה ע"א.
 4 זהו אחד היסודות בדוקטרינת 'העד היהודי' שפיתח אוגוסטינוס. ראו: ג'רמי כהן, כעיוור במראה, היהודי בתפיסה הנוצרית בימי הביניים, ירושלים תשס"ב, עמ' 42-33.